MARIN SORESCU: IRONY, PARODY, HUMOR

Mirela Mladin
PhD. student, University of Craiova

Abstract:The present paper is a short analysis of one of the most important poem volumes written by Marin Sorescu. All of his six volumes La lilieci explore a traditional village, people who live there and their facts. Bulzeşti is the name of this special place where a special connection between villagers and God is possible. Sunday is a special day in this village because people go to church to pray to God and they also go to cemetery to confess to their dead relatives. The nicknames the author uses are also special, desiganting a specific quality for people who bear them. In other words, behind a nickname it is hidden a human defect: laziness, stupidity, pride or anything else. Therefore, irony is the key of all his poety, as Marin Sorescu himself recognised. His irony has made it possible to publish freely and frequently, this being the reason why he has remained one of the most important neomodernist writers.

Keywords: humor, irony, nicknames, religion

1. Introducere

Marin Sorescu este un scriitor complex, este deopotrivă: poet, dramaturg, romancier, prozator şi eseist. O constantă a întregii sale opere o reprezintă ironia, fie că ne-a obişnuit cu aceasta în trecerea sa de la o operă la alta, fie de la un gen literar la altul. Atât în parodiile ce au alcătuit volumul de debut *Singur printre poeţi*, cât şi în volumele de poezii ce au urmat: *Poeme, Moartea Ceasului, Tinereţea lui Don Quijote, Tuşiţi, Suflete, bun la toate,* se regăsesc teme grave precum: viaţa, moartea, condiţia umană, destinul, teme tratate într-un stil ironic. Trilogia *Setea muntelui de sare* cuprinde piese încărcate de simbolism, care ascund aceeaşi tematică gravă a condiţiei umane într-o formă grotescă, tragic-ironică.

Cele şase volume ale ciclului *La lilieci* alcătuiesc şi ele un univers aparte, cu un limbaj savuros-ironic. Altfel spus, cel puţin în textele publicate până la ciclul *La lilieci,* Marin Sorescu a scris parabole lirice şi nu poezie realistă, în care sensul este filosofic ori moral, iar scenariul şi costumaţia sunt menite să furnizeze doar materialul. Nu întâmplător, autorul a debutat cu parodii, spiritul parodic este însuşirea fundamentală a întregii lui literaturi.

Viziunea sa complexă asupra vieţii este apropiată de cea a unor existenţialişti francezi, precum Albert Camus şi Jean Paul Sartre, sau de cea a filozofilor germani Friedrich Nietzsche şi Martin Heidegger. Universul său este populat cu fiinţe fantastice, cu decoruri convenţionale şi imagini groteşti, ce pot fi considerate fie expresioniste, fie suprarealiste: femeilor li se scot agrafele şi inelele şi se transformă în sufertaşe, iar bărbaţii sunt transformaţi în preşuri, după care sunt torşi. Manierismul poetului constă în distrugerea formelor vechi, fiind preocupat de conotaţii profunde ce pot fi acordate unui spaţiu comun. Poezia lui este una a subminării ideii de

sacru şi de semnificativ în întocmirea lumii, a temelor mari ale acesteia. Astfel, teme sacre precum moartea şi iubirea sunt banalizate, caricaturizate, lipsite de fior şi de mister. Textele împreună cu un limbaj banal conturează o puternică senzaţie de absurd. Scrierile sale relevă criza acută a conştiinţei moderne, incapabilă să-şi mai găsească eliberarea din ataraxia condiţiei existenţiale limitate.

2. La lilieci

Titlul ciclului *La lilieci* a fost inspirat de numele unui cimitir, pe când Marin Sorescu era student în străinătate, preluând această idee de la poetul american Edgar Lee Masters, care scrisese un volum de poezii ce purta numele unui cimitir.

În ciclul *La lilieci***,** triumfă poezia realităţii şi se renunţă la parabolă, formulă literară pe care a îmbrățișat-o în prima parte a creației. Poezia se distanţează de modurile confesive cunoscute până aici, autorul recurgând la epic şi descriptiv. Autenticitatea constă acum într-un fel de fotografiere a momentului, în transcrierea faptelor, viaţa fiind lăsată să se rostească singură. Oralitatea constă aici în redarea vorbelor unor persoane din satul Bulzeşti, pe care poetul le relatează cu o seriozitate plină de haz. Aici,Marin Sorescu îşi creează propria lume, cu legi necunoscute. Textele ce alcătuiesc acest titlu sunt răsfrângeri ale unei lumi originare, naturale, a rădăcinilor biologice şi poetice ale scriitorului însuşi. Este universul de gândire, de sensibilitate, de imaginaţie şi de limbaj, al lumii ţărăneşti din Bulzeştii Olteniei lui Marin Sorescu, unde poetul se întoarce pentru a-l înregistra şi reface în chip cât mai apropiat de izvoarele lui. Pentru a crea impresia autenticităţii depline, el apare în rolul unui martor care înregistrează spusele sătenilor. El evocă întreaga comunitate pe care o regăseşte în ipostaza unui reporter, dar mai ales ca un arheolog care face săpături în adâncurile tradiţiei ca să readucă la suprafaţă tiparele în curs de deteriorare ale unor existenţe exemplare.

La lilieci se deosebeşte într-o foarte mare măsură de poezia scrisă până atunci: apar naraţiunea, dialogul, descrierea realistă cu decoruri naturale şi gospodăreşti, cu elemente fie banale, fie insolite, conducând spre o viziune dramatică, teatrală a lumii. Autorul cunoaşte de la faţa locului mentalităţile, comportamentele specifice, limbajul definitoriu, readucându-le la suprafaţă, însă se doreşte a fi obiectiv. Totuşi, oricâtă obiectivitate ar afişa autorul, cititorului nu-i scapă convenţia oralităţii ţărăneşti, precum nici actul de rememorare a faptelor originare ale lumii rurale prin intermediul limbajului reconstituit al locului şi momentului experienţei relatate. Aşadar, cititorul acceptă ideea că autorul se ascunde în spatele măştii purtate de povestitorul ţăran, martor şi spectator totodată al secvenţei de viaţă refăcute, repuse în scenă, senzaţia de autentic provenind tocmai din acest joc mimetic. Impresia de teatralitate şi de spaţiu scenic izolat este excelent sugerată de autor: „Satul e închis ca o cetate. / Totul se află înăuntru. Când vine de la câmp, / Omul parcă trage scara potecii după el. / Ce se petrece în afară e din alt tărâm, / Unde ajungi călare pe pajură, / Ori scoborându-te printr-o fântână părăsită. / Forul român e capul podului văruit / Ori poiana cu iarbă verde” (Sorescu 2009: 320).

2.1 Satul

În literatura tradiţională, satul reprezintă un topos, un spaţiu primordial la care eul liric se reîntoarce mereu cu drag. Acesta a reprezentat o temă recurentă pentru mai toţi autorii români.

Fie că ne referim la textele lui Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu sau Marin Preda, viaţa satului românesc, precum şi ţăranul român s-au aflat în centrul atenţiei. Acesta din urmă a fost caracterizat adesea printr-o inteligenţă subtilă, ajungând să fie considerat un mic filozof prin intermediul strategiilor lui particulare şi prin inteligenţa de care dă dovadă. Obiceiurile şi datinile ţăranilor români au fost şi ele prezentate amănunţit, putând fi considerate adevărate monografii ale satului românesc.

Poezia lui Marin Sorescu ne oferă o cu totul altă imagine a lumii rurale, păstrând însă ataşamentul de ceea ce înseamnă ținut natal, o oarecare implicare afectivă. În întregul ciclu de poezii satul capătă valenţe magice ale unui spaţiu privilegiat de vecinătatea unui loc sacru. Satul nu este o punte spre civilizaţie, ci „e închis ca o cetate. / Totul se află înăuntru. Când vine de la câmp, / Omul parcă trage scara potecii după el" (*ibidem*). Aici bulzeştenii trăiesc după reguli proprii care le sunt de ajuns şi pe care rareori le schimbă cu noutăţile venite din afară: „Ce se petrece în afară e din alt tărâm" (*ibidem*). În acest spaţiu magic oamenii simt nevoia să nu se amestece cu alţii: „Ieşirea în lume este la poartă, duminica / Aici curg veştile ca pe câmpul de luptă" (*ibidem*: 60). Lumea lui Sorescu aminteşte de eroii lui Sadoveanu care se retrag în pustietatea bălților şi a munților, trăind după legi nescrise, cum este legea baltagului.

Evenimentele din lumea satului ies la iveală prin intermediul unui grai oltenesc, în care termenii regionali compun fraza ţărănească: „Toate secretele ies acum la iveală, ca untdelemnul, / Cine cu cine mai trăieşte, poveşti cu ibovnici, certuri pe mejdine / Tot ce a fost mai colorat în comună de un an încoace" (*ibidem*: 92). Este o lume în care comunicarea dintre „personaje"este familială, motivaţiile lor sunt un prilej de disecare a mentalităţii unei întregi colectivităţi.

2.2 Biserica, cimitirul şi relaţia cu divinitatea

Cimitirul bulzeştenilor se găseşte într-un loc pe care ei l-au numit *La lilieci* din cauza arbuştilor de lilieci ce umplu întreg spaţiul ce adăposteşte morţii. Biserica este şi ea amplasată în acelaşi cadru. Deşi e un spaţiu exclusiv al morţilor, cimitirul devine un colţ mirific de paradis în care „cântă păsările şi e un miros de lilieci înfloriţi…locul e ferit…între codrii" (*ibidem*: 149), iar „clopotul nu te deranjează" (*ibidem*), aşadar este o adevărată desfătare să fii mort în cimitirul bulzeştilor. Un astfel de loc nu poate fi descoperit în multe locuri din țară. Săpânța este singurul loc care poate concura cu creația Bulzeștiului.

Savoarea mâncării din cimitir este de neînlocuit: „Nicăieri nu mănânci o varză cu carne/ Mai gustoasă ca-n cimitir" (*ibidem*: 147). Trebuie amintit faptul că principalii invitaţi ai mesei festive sunt chiar morţii. Alăturarea acestor două elemente: mâncarea savuroasă, inconfundabilă, împreună cu spaţiul cimitirului este de-a dreptul şocantă. Are loc, astfel, imixtiunea profanului în spaţiul sacru al cimitirului. Petrecând în cimitir îţi dai seama că „viaţa merită s-o trăieşti" (*ibidem*: 148). La Sorescu, important este ceremonialul mâncării, cu toate variantele sale: „la govie", „pomana", „praznicul", „masa". Contrastul intervine prin raportul dintre ceremonia preparativelor, demne de o curte flămândă, şi sărăcia relativă a bucatelor.

Pregătirea pentru trecerea în lumea de dincolo se face cu multă grijă de fiecare în parte. Oamenii se pregătesc cu o naturaleţe impresionantă ghidându-se după principiul „omul care ştie când îi vine sorocul" şi discutând despre momentul trecerii ca despre o croială: „Acolo pe Bisa se discută despre moarte simplu / Ca despre o croială". Tot în acest cadru îşi fac apariţia şi copiii

care se joacă de-a ascunzişul printre morminte, animaţi de o inocentă vitalitate, iar chiotele datorate jocului se întrepătrund cu bocetele de jale care alcătuiesc alfabetul comunicării cu morţii. Aşadar, prin toate aceste imixtiuni, care de care mai şocante, cimitirul *La lilieci* devine o prelungire în moarte a satului Bulzeşti, o imagine în oglindă. Biserica şi cimitirul devin *axis mundi*. Sătenii lui Sorescu percep divinitatea ca pe un tovarăş căruia i te poţi confesa fără rezerve, dar şi împotriva căruia poţi ridica glasul atunci când eşti nemulţumit de tovărăşia lui: „Dumnezeu stătea în pătuiag în capul oaselor şi l-am întrebat: Ce mai faci?" (*ibidem:* 53).

Deşi poate părea a fi un loc ferit de forţa întunericului, a demonului şi a stafiilor, cadrul acesta ce pare a fi paradiziac este călcat de forţa răului. *Dumneata* este un exemplu foarte elocvent în acest sens, un text în care se exprimă o recluziune a demonicului: Grigore al lui Tăgârlă întâlneşte noaptea un fost vecin, deghizat în moroi, şi paralizează, pentru că acesta vrea să-l ia de guler. Un vrăjitor îi explică faptul că a scăpat ieftin , pentru că alţi moroi sunt mult mai răi: „…ai scăpat ieftin, neică, moroii din Bulzeşti sunt / Arţăgoşi. / Când le străşunează din ceva pe câte unul… îl fac / Cârpă, zdreanţă, poţi să ştergi lampa cu el" (*ibidem*: 135). Necesitatea de a ţine la distanţă această forţă malefică este foarte bine prezentată într-un text intitulat *Baba*. Această femeie trecută de prima tinereţe intră în scenă ca un personaj comic, care încearcă să străjuiască eternitatea prin ştergerea cu apă fiartă a clanţei de la uşă, în speranţa că va scăpa de microbi, astfel: „Spăla clanţa uşii după fiecare musafir" (*ibidem*: 65). Obsesia aceasta a curăţirii de spiritele rele este dusă la extremă, astfel că femeia „Când spăla cămăşile, începea de lunea şi până vineri le tot / Linciurea", iar „Când făcea noru-sa colivă , zicea că să i-o spele din / Patruzeci şi patru de ape" (*ibidem*).

Pe lângă aceste personaje cu frică de forţa răului, îşi fac simţită prezenţa şi unii, precum primarul Murgilă, care pune la cale un întreg scenariu. El introduce în casa unor săteni o iapă pentru a-i speria şi a-i face să creadă că a intrat *Dracul* în casa lor. *Dracul,* personajul eponim al acestui text, după ce mănâncă o ladă de mălai ce se afla în camera în care a fost instalat, îi sperie pe copii, care o iau la sănătoasa pentru a-i relata primarului cele întâmplate. Când se lămureşte situaţia, îi sfătuieşte ca: „Altă dată să luaţi bine seama când ieşiţi / Să nu se mai strecoare printre voi" (*ibidem*: 390). Murgilă însuşi o spune într-un mod ironic că Dracul s-a strecurat în casă într-un mod bizar: „Parcă ar fi fost o mâţă ceva, ori o găină" (*ibidem*). În cele din urmă, Murgilă este şi cel care oferă concluzia la care a ajuns el în urma acestei întâmplări. În mod ironic el îi întreabă pe copii: „Mă, ce mâncaraţi voi!"? / Păi lapte de bou… / E, de-aia nu văzuraţi voi iapa! Că laptele acesta îţi / Dă un fel nărozie la cap" (*ibidem*).

2.3 Poreclele

Multitudinea de porecle ale celor vii şi a celor morţi se naşte dintr-o impetuoasă nevoie interioară de consemnare a celor care au populat Bulzeştiul existenţei soresciene. În marea lor majoritate, cei cărora poetul cronicar le ridică un monument sonor sunt adormiţi în liniştea de *La lilieci*, dar cei rămaşi, cum sunt mama sau Sorescu, nu obosesc niciodată să-i scoată la lumină din străfundurile memoriei. Ei sunt rememoraţi şi jeluiţi, cu regretul celui care a trăit alături de mulţi dintre ei (în cazul mamei) într-un timp de mult apus.

Porecla aminteşte în acelaşi timp şi de gradul de rudenie al posesorului cu alţii, reuşind în felul acesta să fie evocate două persoane, ci nu una singură: „Veta lui Iedu / Ţaţa Nicoliţa a lui Fănică a lui Ion Bălan / Mărin al Nicoliţii a lui Fănică al lui Ion Bălan /…Ion ăl Mare al lui

Marin Fănache" (*ibidem: 312*). Porecle conţin chiar şi titlurile poeziilor*: Păun Umblatul, Ciocea, Zarbă şi Ribla, Ioana lui Traşcă, Mitru Ceapă, Riţa, Ioana, muma* şi lista poate continua.

Păun Umblatul este un text cu totul originar. După cum chiar titlul o spune, Păun este unul dintre bulzeştenii lui Sorescu, remarcat pentru peregrinările lui de la est la vest sau de la nord la sud. Se credea despre el „c-a pus mâna pe marginea lumii" (*ibidem*: 294). În realitate, se ştia despre el că a călătorit în America şi în Franţa. Şi ca orice om umblat, de pe meleagurile pe care le-a vizitat nu a putut să se întoarcă fără a aduce cu el un obiect cu totul aparte, nemaiîntâlnit pe meleagurile româneşti. Asta am fi tentaţi să credem, desigur, în realitate, el venise numai cu un ceas, „şi când întâlnea câte o femeie torcând / Păun americanul scotea ceasul de la brâu" (*ibidem*). Bulzeştenii lui Sorescu se arată de-a dreptul indignaţi de comportamentul său, fiind aspru criticat de către aceştia: „s-a dus în America să înveţe să spună cât e / Ceasul. Da' de ce n-a rămas acolo şi-a venit / Aici, unde nu interesează pe nimeni cât e ceasul, / Fiindcă sunt la fel de precişi şi cocoşii de pe gard!?" (*ibidem*: 295). Desigur, dacă ar fi fost un om strângăreţ, ar fi venit şi el cu tolba plină de bani de peste ocean, însă toată averea agonisită peste ocean a constat numai într-o „paporniţă cu scule" (*ibidem*). Împreună cu Nae al lui Urzeanu şi cu Florea ăl Mic: „Îşi făcuseră poze la Paris şi le ţineau / Bătute-n cuie-n pereţi şi le boteza popa când venea cu / Botezul, ca pe icoane" (ibidem). Şi dovada clară că nici în America nu sunt câinii cu covrigi în coadă, stă în faptul că Păun Umblatul „şi-a luat ceasul, sculele / Şi s-a întors acasă / Să se-nsoare / Şi să trăiască după fusul Mitrei Baloţanca" (*ibidem*).

Ciocea, personajul eponim al textului cu pricina, este cel care ne oferă o imagine de ansamblu a unei scene din care se poate desprinde o vorbă de duh românească, potrivit căreia „gura bate fundul", după cum chiar autorul concluzionează. Ciocea este un bărbat muncitor, dar care are la casa lui o femeie care se opune în mod clar ideii că bărbatul şi femeia trebuie să lucreze cot la cot. Într-una din zilele de vară, Ciocea se afla la secerat, însă „muierea lui Ciocea la poartă, / punea fluturi pe-o cămaşă" (*ibidem*: 335), după cum chiar cumnata bărbatului relata. Întrebată dacă binevoieşte să meargă să-şi ajute bărbatul la muncile câmpului, aceasta răspunde hotărâtă: „Ba! Are copii. / Să-şi muncească, să le dea de mâncare. / Şi-ncepea să ocare: / Lovi-l-ar plezneala, / Găsi-l-ar ăl din baltă, Găsi-l-aş ţapăn / Până deseară, lua-l-ar boala, / Umple-l-ar jipul!" (*ibidem*). Şi cum şi răbdarea are şi ea măsura ei, „Într-o luni după Paşti s-a certat Ciocea cu Măria. / I-a scos lada cu ţoale în curte şi le-a dat foc" (*ibidem*: 336). Şi pentru ca răzbunarea soţului să fie una memorabilă, după ce-i arde toate ţoalele, merge să o cheme acasă pe fosta lui nevastă: „Hai acasă, că n-am muiere. A plecat, fir-ar a dă, hai tu" (*ibidem*). La aflarea acestora, soţia vine să-şi apere teritoriul şi astfel „S-au încăierat până seara", dar în cele din urmă „a biruit dragostea de mamă" şi Ciocea a rămas cu Măria.

Zarbă şi Ribla sunt un cuplu care întruchipează zgârcenia umană în persoană. Chiar şi relaţia dintre ei este una precară, după cum chiar autorul o descrie: „Căsnicia lor mergea bine, ca tusea cu junghiul, avea fiecare traista lui / Şi când mergeau pe la pomeni, / Cerea fiecare în contul lui" (*ibidem*: 119). Şi cum zgârcenia face cel mai bine casă cu lenea, nici ei nu se dezic de la această regulă, iar când este vorba să se ferească de hoţi, ei pot sta liniştiţi pentru că „nu ştiu ce să le ia, / Poate trăiştile, că ei au contenit să mai muncească, / De când s-au îndesit sărindarele, păresimile, pomenile de nouă zile" (*ibidem).* Totuşi, când vine vorba să fie realişti, aceştia nu se

sfiesc să recunoască faptul că „Lumea e darnică, […] ,dacă nici doi milogi ca noi / N-o putea hrăni o comună, / Atunci înseamnă c-a venit sfârşitul lumii" (*ibidem*).

Pripeală, după cum îi spune şi numele, este un sătean care se precipită tot timpul şi toate treburile ce se străduieşte să le ducă la bun sfârşit le face de-a talmeş-balmeş. Ca orice persoană pe care o caracterizează graba, Pripeală, merge şi el la biserică de Paşti. Şi pentru că atmosfera din biserică nu era tocmai una propice, deoarece oamenii se îmbulzeau să ia paşti, el se hotărăşte să îşi facă singur Paşti, astfel: „A pus o bucată de pâine-n pahar, / A turnat vin peste ea, / S-a-nchinat frumos şi a mâncat." Şi s-a întrebat retoric: „ - Ce, numai popa poate face paşti?" (*ibidem*: 193).

Poreclele sub care au fost cunoscuţi bulzeştenii sunt singurele care supravieţuiesc morţii şi uitării, trimițând la originea noastră latină, unde cognomenul este de cele mai multe ori păstrat în istorie[1].

Concluzii

Faţă de scrierile precedente, ciclul *La lilieci* reprezintă o experienţă surprinzătoare prin natura universului rural evocat, dar şi pentru că autorul renunţă uneori la fantezismul ironic, lăsând loc unui discurs obiectiv, detaşat care are ca scop înregistrarea unor fapte de viaţă. De la parodia literaturii de debut, Marin Sorescu descoperă jocul lumii în însuşi spaţiul său originar. Bulzeştiul, locul de desfăşurare al tuturor evenimentelor evocate, poate fi interpretat ca o lume carnavalescă în care vii şi morţii se întâlnesc, iar trecerea lor pe drum poate fi privită ca un spectacol admirat îndelung de spectatori. Poreclele, au şi ele un rol foarte important, fiind măşti pitoreşti prin intermediul cărora o persoană poate fi identificată printr-o particularitate fizică, morală sau psihică. În acest sat aproape că nu există om fără poreclă. Acelaşi spirit ironic îl păstrează şi în relaţia cu divinitatea. Aşadar, prin intermediul tuturor acestor aspecte, ciclul *La lilieci* reprezintă o sinteză originală realizată prin modalităţi diverse ale genurilor epic, liric şi dramatic, menite să conserve spiritul viu al unor tradiţii ce se doresc a fi păstrate în eternitate.

BIBLIOGRAPHY

Manolescu, Nicolae. 2008. *Istoriacritică a literaturii române. 5 secole de literatură*. Piteşti: Paralela 45.

Manolescu, Nicolae. 2001. *Literatura română postbelică*. Bucureşti: Aula.

Simion, Eugen, 1978. *Scriitori români de azi*. Bucureşti: Casa Românească.

Sorescu, Marin, 2010. *La lilieci*. Bucureşti: Jurnalul Naţional.

Ştefănescu, Alex. 2005. *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)*. Bucureşti: Maşina de scris.

[1] Marcus Tulius Cicero - porecla Cicero este cea păstrată astăzi